
Praktisch Gezondheidsrecht

Mr. D.Y.A. van Meersbergen
Mr. M.C.I.H. Biesart

Dertiende druk

Noordhoff Uitgevers

Praktisch Gezondheids- recht

Mr. D.Y.A. van Meersbergen

Mr. M.C.I.H. Biesaat

Dertiende druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K Groningen/Amsterdam

Omslagillustratie: iStockphoto

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

0 / 13

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2013 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-84781-4

ISBN 978-90-01-81555-4

NUR 820

Woord vooraf

Na twaalf succesvolle drukken ligt er wederom een herziene versie van *Praktisch Gezondheidsrecht*. De basis voor dit boek is in 1986 gelegd door jurist Bas Verbogt onder de titel *Hoofdstukken over gezondheidsrecht*. Het was zijn levensproject. Van 1986 tot 2007 schreef hij hét hbo-leerboek over gezondheidsrecht. Zelf trad hij niet op de voorgrond, maar zijn boek was een groot succes.

Gezondheidsrecht is niet alleen een boeiend rechtsgebied, maar staat ook nogal eens aan het begin van een vriendschap. Dat geldt ook voor het contact met Verbogt, voorganger van Monique Biesart in het Nijmeegs verpleegkundig onderwijs. Biesart werd vaste meelezer van 'Hoofdstukken'. Toen Verbogt ouder werd, was Diederik van Meersbergen gelukkig bereid nog een druk samen met hem te schrijven. Verbogt overleed in 2008. In Bas Verbogt verloren wij een goede vriend en een jurist met passie voor het gezondheidsrecht en respect voor de mensen die de dagelijkse zorg verlenen.

Als voormalige KNMG-collega's vinden wij het een eer om dit boek voort te zetten. We hebben met veel plezier aan deze dertiende druk gewerkt. Omdat aan het boek casus, toetsvragen en voorbeelden zijn toegevoegd, is de titel intussen gewijzigd. De opbouw van het boek is niet gewijzigd. Wel hebben we de inhoud grondig herzien, omdat de actualiteit dat vergde. Ook deze druk zal op termijn echter op onderdelen verouderd zijn. De datum waarop wij de kopij afsloten, is 1 november 2012. De tekst over het ontwerp van de Wet cliëntenrechten zorg is van 1 april 2013.

Wij danken allen die ons inspireerden of die commentaar leverden op onderdelen van het boek. In het bijzonder danken wij mr. Hilde van der Meer, mr. dr. Brenda Frederiks, drs. Eric van Wijlick en mr. Jan Roelfsema, die meelas vanuit zijn bestuursrechtelijke expertise. Veel dank aan Wauter Vis, zonder wiens begrip, steun en liefde dit boek niet tot stand zou zijn gekomen.

Dit boek dragen wij op, zoals Verbogt dat vele drukken lang deed, aan al die verpleegkundigen, verzorgenden en artsen die het werk verrichten.

Diederik van Meersbergen
Monique Biesart

1 november, 2012

Serie Praktisch Recht

In de **serie Praktisch Recht** zijn inmiddels verschenen

Praktisch Arbeidsrecht
Praktisch Bedrijfsrecht
Praktisch Bestuursprocesrecht
Praktisch Bestuursrecht
Praktisch Bijzondere Overeenkomstenrecht
Praktisch Burgerlijk Procesrecht
Praktisch Consumentenrecht
Praktisch Europees recht
Praktisch Fiscaalrecht
Praktisch Gemeenterecht
Praktisch Gezondheidsrecht
Praktisch Goederenrecht
Praktisch Internationaal recht
Praktisch Jeugd(straf)recht
Praktisch Omgevingsrecht
Praktisch Personen- en Familierecht
Praktisch Socialezekerheidsrecht
Praktisch Staatsrecht
Praktisch Straf(proces)recht
Praktisch Verbintenissenrecht

Inhoud

Inleiding 9

1 Recht en gezondheidsrecht 11

- 1.1 Omschrijving van het recht 12
- 1.2 Functie van het recht 13
- 1.3 Indelingen van het recht 14
- 1.4 Bronnen van het recht 18
- 1.5 Grondrechten 22
- 1.6 Rechtspleging 24
- 1.7 Gezondheidsrecht 30
 - Samenvatting 34
 - Studie-eindvragen 35

2 Aansprakelijkheid 37

- 2.1 Civielrechtelijke aansprakelijkheid 38
- 2.2 Strafrechtelijke aansprakelijkheid 47
- 2.3 Tuchtrechtelijke aansprakelijkheid 58
 - Samenvatting 65
 - Studie-eindvragen 67

3 Beroepen in de zorg 69

- 3.1 Voorgeschiedenis en uitgangspunten van de Wet BIG 70
- 3.2 Begrip individuele gezondheidszorg 72
- 3.3 Registratie en titelbescherming 72
- 3.4 Specialismen 80
- 3.5 Opleidingstitels 82
- 3.6 Voorbehouden handelingen 84
- 3.7 Kwaliteitsbepalingen 90
- 3.8 Strafbare beroepsuitoefening 93
- 3.9 Niet-reguliere behandelingen 94
 - Samenvatting 95
 - Studie-eindvragen 98

4 Beroepsgeheim 101

- 4.1 Beroepsgeheim: inleiding 102
- 4.2 Beroepsgeheim: hoofdregel 103
- 4.3 Beroepsgeheim: uitzonderingen op de hoofdregel 106
- 4.4 Verschoningsrecht 110
 - [Samenvatting 114](#)
 - [Studie-eindvragen 116](#)

5 Rechten van patiënten 119

- 5.1 Patiëntenrecht 120
- 5.2 Patiëntenrechten in het Burgerlijk Wetboek (WGBO) 122
- 5.3 Patiëntenrechten in afzonderlijke wetten 130
- 5.4 Medezeggenschap in zorginstellingen 136
 - [Samenvatting 138](#)
 - [Studie-eindvragen 140](#)

6 Vertegenwoordiging van patiënten 141

- 6.1 Positie van de minderjarige patiënt 142
- 6.2 Vertegenwoordiging van de wilsonbekwame patiënt 145
- 6.3 De wet en vertegenwoordiging 147
 - [Samenvatting 154](#)
 - [Studie-eindvragen 156](#)

7 Bijzondere opnemingen psychiatrische patiënten 157

- 7.1 Gevaarscriterium 159
- 7.2 Begrip psychiatrisch ziekenhuis 160
- 7.3 Opneming via rechterlijke machtiging 161
- 7.4 Inbewaringstelling 168
- 7.5 Opneming door indicatiecommissie 170
- 7.6 Opneming in strafrechtelijk kader 171
- 7.7 Rechtspositie van gedwongen opgenomen patiënt 174
- 7.8 Onderbreking en beëindiging van opneming 182
- 7.9 Integrale herziening Wet Bopz 184
 - [Samenvatting 185](#)
 - [Studie-eindvragen 187](#)

8 Geboorte en overlijden 189

- 8.1 Geboorte 190
- 8.2 Draagmoederschap 193
- 8.3 Kunstmatige voortplanting 196
- 8.4 Afbreking zwangerschap 200
- 8.5 Overlijden 207

- 8.6 Begraving en crematie [210](#)
- 8.7 Sectie [212](#)
- 8.8 Orgaandonatie [213](#)
[Samenvatting 218](#)
[Studie-eindraven 220](#)

9 Medische beslissingen rond het levenseinde [223](#)

- 9.1 Afbakening van begrippen [224](#)
- 9.2 Euthanasie en hulp bij zelfdoding [226](#)
- 9.3 Levensbeëindiging zonder verzoek [233](#)
- 9.4 Levensbeëindiging bij pasgeborenen met zeer ernstige afwijkingen [234](#)
- 9.5 Palliatieve sedatie [236](#)
[Samenvatting 238](#)
[Studie-eindraven 240](#)

10 Structuur, financiering en kwaliteit [241](#)

- 10.1 Sturing in de zorg [242](#)
- 10.2 Het zorgverzekeringsstelsel [245](#)
- 10.3 Toelating zorginstellingen, bekostiging en kwaliteit [253](#)
- 10.4 Toezicht en adviesorganen [260](#)
[Samenvatting 263](#)
[Studie-eindraven 265](#)

Kernbegrippen [267](#)

Afkortingen [276](#)

Literatuur [278](#)

Register [281](#)

Inleiding

Het gezondheidsrecht is een breed vakgebied dat verschillende rechtsgebieden omvat. In de afgelopen veertig jaar heeft het zich steeds verder ontwikkeld. In de praktijk krijgen niet alleen juristen, maar ook zorgprofessionals, zoals verpleegkundigen, artsen, physician assistants en fysiotherapeuten, met juridische vraagstukken te maken. Van hen wordt dan (enige) kennis van het gezondheidsrecht verwacht. Maar tegenwoordig wordt ook van patiënten verwacht dat ze hun rechten en plichten in de gezondheidszorg kennen. *Praktisch Gezondheidsrecht* geeft een inleiding in een aantal belangrijke gezondheidsrechtelijke onderwerpen en is geschreven voor:

- studenten die een opleiding tot hulpverlener volgen;
- juridische studenten die zich in het gezondheidsrecht verdiepen;
- beroepsbeoefenaren in de zorgsector;
- patiënten.

Praktisch Gezondheidsrecht begint met een inleidend hoofdstuk over elementaire rechtsbegrippen en de plaats van het gezondheidsrecht binnen het recht. In de hoofdstukken die daarop volgen komen belangrijke onderwerpen uit het gezondheidsrecht aan de orde zoals:

- aansprakelijkheid en tuchtrecht;
- beroepenwetgeving;
- het beroepsgeheim;
- patiëntenrechten en vertegenwoordiging van patiënten;
- opneming van psychiatrische patiënten;
- het begin van het leven, abortus provocatus en orgaandonatie;
- beslissingen rond het levenseinde.

Daarnaast besteedt *Praktisch Gezondheidsrecht* aandacht aan de financiering en de inrichting van het zorgstelsel, de kwaliteit van zorg en het toezicht daarop.

Praktisch Gezondheidsrecht is toegankelijk geschreven en bevat sprekende voorbeelden uit de jurisprudentie. Ook zijn toetsvragen en antwoorden opgenomen en wordt elk hoofdstuk afgesloten met een samenvatting. In de tekst wordt regelmatig verwezen naar wetten en wetsartikelen. Het verdient aanbeveling om bij het bestuderen van het boek een actuele wettenbundel bij de hand te hebben of via www.wetten.nl de actuele wetstekst te raadplegen.

1

Recht en gezondheidsrecht

- 1.1 Omschrijving van het recht
- 1.2 Functie van het recht
- 1.3 Indelingen van het recht
- 1.4 Bronnen van het recht
- 1.5 Grondrechten
- 1.6 Rechtspleging
- 1.7 Gezondheidsrecht

OPENINGSCASUS

Inperking van grondrechten

Op vrijdagavond bezoekt Peter (gefingerde naam) samen met een paar vrienden een discotheek. De portier van de discotheek vraagt Peter, die in het dagelijks leven politie-agent is, assistentie te verlenen bij het wegvoeren van een lastige bezoeker. Als ze samen de bezoeker op straat zetten, wordt Peter tot bloedens toe in zijn pink en ringvinger gebeten. Later blijkt dat de bijter een hiv-infectie heeft. Peter wordt uit voorzorg behandeld met medicatie tegen het hiv-virus. Om te beoordelen welke medische behandeling het beste is voor Peter, moet de virulentie van de bijter bekend zijn. Deze kan worden bepaald met een bloedonderzoek. De bijter weigert echter mee te werken en stelt dat de virulentie bij de internist opgevraagd kan worden, zodat zijn lichamelijke integriteit niet hoeft te worden aangetast. De artikelen 10 en 11 Grondwet waarborgen dat iedereen zich kan beroepen op zijn privacy en de onaantastbaarheid van zijn lichaam. Door een gedwongen bloedonderzoek wordt inbreuk gemaakt op deze

grondrechten. Dit is slechts toegestaan als de belangen van Peter zwaarder wegen dan de belangen van de bijter. Peter start een kort geding en vordert een verplicht bloedonderzoek. In dit geval oordeelt de voorzieningenrechter dat de actuele virulentie het beste kan worden vastgesteld met een bloedonderzoek en dat dit een zeer geringe inbreuk op de lichamelijke integriteit betekent. Bovendien is de situatie waarin Peter zich bevindt veroorzaakt door het onrechtmatig handelen van de bijter en is de inbreuk op de lichamelijke integriteit mede daarom gerechtvaardigd.

Bron: Voorzieningenrechter Rechtbank Leeuwarden 25 augustus 2005, GJ 2005/111

Dit eerste hoofdstuk is bedoeld als algemene inleiding in het recht. Het schetst een kader waarbinnen het gezondheidsrecht geïncorporeerd kan worden. In paragraaf 1.1 wordt beschreven wat recht is. Daarna, in paragraaf 1.2, komt de functie van het recht aan de orde. Vervolgens worden verschillende manieren besproken waarop het recht ingedeeld kan worden (paragraaf 1.3) en wordt stilgestaan bij de verschillende bronnen van het recht (paragraaf 1.4). Paragraaf 1.5 gaat in op een belangrijke bouwsteen van het recht, de grondrechten. Daarna wordt ingegaan op de wijze waarop geprocedeerd kan worden, ofwel hoe iemand 'zijn recht kan halen'. Dit wordt rechtspleging genoemd (paragraaf 1.6). Paragraaf 1.7 ten slotte behandelt de plaats van het gezondheidsrecht in dit geheel.

1.1 Omschrijving van het recht

Het begrip recht is niet eenvoudig te definiëren. Het woord heeft in het spraakgebruik verschillende betekenissen zonder dat deze geheel los van elkaar staan. Iemand kan recht hebben op loon, door het recht iets opgelegd krijgen en (on)recht (aan)gedaan worden.

Recht in al zijn facetten doortrekt de hele samenleving op elk moment, maar is tegelijk gebonden aan de historie en de cultuur van de gemeenschap waarin het bestaat en waarvan het een product en een weerspiegeling is.

Opvattingen over recht wisselen en verschuiven. Voor een benadering van het rechtsbegrip is het goed een onderscheid te maken tussen subjectief recht en objectief recht.

Subjectief recht

Een *subjectief recht* is een bevoegdheid of een aanspraak die iemand in een gegeven situatie in redelijkheid heeft ten opzichte van een ander. Tegenover een subjectief recht van de een staat steeds een verplichting van een ander.

Objectief recht

Het *objectief recht* is het complex van regels en voorschriften – rechtsregels inclusief die over procedures – dat vanuit een gemeenschap met een dwingend karakter aan de medeburgers is opgelegd.

Recht in objectieve zin is opgenomen in rechtsbronnen (zie paragraaf 1.4). Een subjectief recht is een geïndividualiseerde bevoegdheid van een persoon (een subject). Het kan bijvoorbeeld gaan om een recht op levering van wat gekocht is of om een recht op bewegingsvrijheid. Subjectieve rechten kunnen voortvloeien uit een bepaalde situatie die in het maatschappelijk verkeer als normaal wordt beschouwd. Ze vloeien dan als het ware voort uit een sociale norm. Maar een subjectief recht kan ook voortvloeien uit het objectieve recht. In dat geval bepaalt een rechtsregel dat een subject een bepaalde bevoegdheid krijgt of ergens een bepaalde aanspraak op heeft.

Voorbeeld 1.1 Recht op inzage

Een subjectief recht is het recht dat een patiënt heeft op inzage in zijn medisch dossier. Dit recht vloeit voort uit het objectieve recht zoals dat in art. 7:456 BW (WGBO) is bepaald. Tegenover het recht van de patiënt staat de plicht van de arts om inzage in het medisch dossier te geven.

Het objectieve recht dat op een bepaalde tijd in een bepaalde gemeenschap (een land of gebied) geldt, wordt ook wel positief recht genoemd. Het positieve recht is dus een deel van het objectieve recht. Het Nederlandse positieve recht is het geheel van regels en voorschriften dat op dit moment in Nederland geldt.

Positief recht

TUSSENVRAAG 1.1

Noem een voorbeeld van recht in objectieve zin en een voorbeeld van recht in subjectieve zin.

TUSSENVRAAG 1.2

Noem een paar regels en voorschriften van het positieve recht in Nederland. Waar kun je deze regels vinden?

1.2 Functie van het recht

Een functie van het recht is om de maatschappij te ordenen en regels op te stellen voor het geval er conflicten ontstaan tussen mensen. Een andere functie is om de zwakkeren in de samenleving te beschermen tegen de overheid en tegen anderen.

Ordenen

Dat ordenen moet doelmatig en rechtvaardig gebeuren. Door vooraf bindende regels op te stellen, weet iedereen waarmee hij rekening kan, en soms moet houden. Op die manier is het mogelijk om vreedzaam samen te leven. Het recht moet in evenwichtige verhoudingen talloze belangen beschermen, voorwaarden scheppen voor de ontplooiing van ieder mens, misstanden voorkomen en rechtvaardigheid in de samenleving concretiseren. In ideële zin is recht pas recht als het gerechtigheidsideaal er geheel in gerealiseerd is. Dit wordt echter voor grote delen ook door levens- en wereldbeschouwingen bepaald. Zo is euthanasie in Nederland wettelijk geregeld, maar in vrijwel alle andere landen niet.

Beschermen

Voorbeeld 1.2 Ordenen door wetgeving

In de Wegenverkeerswet zijn verschillende bepalingen opgenomen, onder andere met het doel het verkeer in goede banen te leiden. De overheid legt in die wet de spelregels op die gelden bij deelname aan het verkeer. Op die manier tracht die wet de maatschappij te ordenen.

TUSSENVRAAG 1.3

Zoek Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek op. Wat is de functie van de bepalingen in art. 7:446–467 BW?

TUSSENVRAAG 1.4

Kun je een wet noemen waaruit de beschermingsfunctie van het recht blijkt?

1.3 Indelingen van het recht

Het Nederlandse positieve recht kan op verschillende manieren worden ingedeeld. In deze paragraaf worden de belangrijkste indelingen behandeld, te weten het onderscheid tussen publiek- en privaatrecht (subparagraaf 1.3.1), tussen materieel en formeel recht (subparagraaf 1.3.2) en tussen dwingend en regelend recht (subparagraaf 1.3.3).

1.3.1 Publiek- en privaatrecht

Een eerste onderscheid in het Nederlandse positieve recht is dat tussen publiekrecht en privaatrecht.

Publiekrecht

Het *publiekrecht* regelt de verhoudingen tussen de overheid en de maatschappij (de burgers) en tussen de overheidsorganen onderling.

Het publiekrecht wordt traditioneel ingedeeld in:

- 1 staatsrecht
- 2 bestuursrecht
- 3 strafrecht.

Ad 1 Staatsrecht

Het staatsrecht regelt de inrichting en de bevoegdheden van de staat en zijn onderdelen (provincies, gemeenten, waterschappen en andere openbare lichamen). Het stelt ook beperkingen aan de bevoegdheden van de overheid, bijvoorbeeld door grondrechten te formuleren ter bescherming van burgers. Een deel van het staatsrecht is te vinden in de Grondwet (GW) en de daarin voorgeschreven wetten over de belangrijkste overheidsorganen (zogenoemde *organieke wetten*). De Nederlandse Grondwet vindt zijn oorsprong in het ontstaan van het koninkrijk en dateert van 1814. Nadien is de Grondwet herhaaldelijk gewijzigd. De laatste algehele herziening dateert van 1983. Daarna is de Grondwet nog verschillende malen op onderdelen gewijzigd. Voor de laatste maal gebeurde dat in 2008.

Ad 2 Bestuursrecht

Het bestuursrecht omvat de regels die ten behoeve van het bestuurlijk optreden van bestuursorganen zijn vastgesteld. Via dit rechtsonderdeel

vervult het openbaar bestuur zijn regulerende en controlerende functies op allerlei gebied, onder meer ook op dat van de gezondheidszorg. Als grondslag voor het bestuursrecht geldt de Algemene wet bestuursrecht (Awb), die in 1994 werd ingevoerd. In het gezondheidsrecht is de Awb bijvoorbeeld relevant voor de Inspectie voor de Gezondheidszorg, die op grond daarvan bevoegdheden heeft om haar taken uit te voeren.

Ad 3 Strafrecht

Het strafrecht omschrijft welke gedragingen in welke omstandigheden en onder welke voorwaarden strafbaar zijn en welke sancties dan mogen worden opgelegd. Het voorziet in regels voor de handhaving en sanctionering van gedragsnormen. De sancties – straffen en maatregelen – zullen verderop in dit boek worden behandeld in de context van aansprakelijkheid voor gemaakte fouten in de gezondheidszorg (paragraaf 2.2) en terbeschikkingstelling en dwangverpleging (paragraaf 7.6). Voornaamste – maar lang niet de enige – bron van dit rechtsgebied is het Wetboek van Strafrecht (Sr) dat in 1881 – ter vervanging van de sinds 1811 geldende Franse strafwetgeving – tot stand kwam en in 1886 werd ingevoerd. Het strafprocesrecht is grotendeels vastgelegd in het Wetboek van Strafvordering (Sv). Daarin is geregeld welke bevoegdheden politie en justitie hebben bij de opsporing van strafbare feiten en de manier waarop het proces tegen een verdachte van een strafbaar feit moet worden gevoerd.

TUSSENVRAAG 1.5

Zoek art. 8 Gemeentewet op en lees dat artikel. Uit hoeveel leden bestaat de gemeenteraad van een gemeente met 55.000 inwoners? Is dit een bepaling uit het bestuursrecht of uit het staatsrecht?

TUSSENVRAAG 1.6

Zoek art. 96 Wet BIG (Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg) op. Is dit een strafrechtelijke bepaling of een strafprocesrechtelijke bepaling?

Tegenover het publiekrecht staat het privaatrecht. Het privaatrecht wordt ook wel *burgerlijk recht* of *civilrecht* genoemd. Het regelt de rechtsbetrekkingen tussen personen, met inbegrip van wat hun toebehoort.

| **Het privaatrecht regelt de verhoudingen tussen personen onderling.**

Privaatrecht

Het privaatrecht is voor het grootste deel vastgelegd in het Burgerlijk Wetboek (BW) en daarnaast nog in het Wetboek van Koophandel. Het BW dateert uit 1838 en werd in de jaren na 1950 grondig herzien en opnieuw ingedeeld. Het nieuwe BW is vanaf 1970 deel voor deel ingevoerd. Het bestaat momenteel uit de volgende tien delen (Boeken):

- 1 Personen- en familierecht
- 2 Rechtspersonen
- 3 Vermogensrecht in het algemeen
- 4 Erfrecht
- 5 Zakelijke rechten
- 6 Algemeen gedeelte van het verbintenissenrecht
- 7 Bijzondere overeenkomsten
- 7a Bijzondere overeenkomsten, vervolg

- 8 Verkeersmiddelen en vervoer
- 10 Internationaal privaatrecht

Het BW is gelaagd opgebouwd, van algemeen naar bijzonder. Zo bevat Boek 3 algemene bepalingen over het vermogensrecht en zijn er specifiekere bepalingen in andere Boeken opgenomen. Het kan dus zijn dat voor een bepaald onderwerp verschillende regelingen van het BW moeten worden bestudeerd.

Voorbeeld 1.3 Gelaagdheid Burgerlijk Wetboek

De koop is een bijzondere overeenkomst en is geregeld in Boek 7 BW. Koop is echter ook een overeenkomst en de algemene bepalingen daarover in Boek 6 BW zijn dus ook op de koop van toepassing. Een overeenkomst is een rechtshandeling en daarvoor zijn de bepalingen van Boek 3 over rechtshandelingen ook van toepassing.

Natuurlijke personen
Rechts- personen
Nv
Bv

Het privaatrecht regelt de verhouding tussen personen onderling. Onder 'persoon' verstaat het recht de drager van rechten en plichten, het rechts-subject. Daarbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen natuurlijke personen en rechtspersonen. De mens is van nature een rechtssubject, vandaar dat mensen als natuurlijke personen worden aangeduid. Deze persoonlijkheid voor het recht kan echter ook door het recht zelf worden geschapen en dan spreken we van rechtspersonen. Belangrijke rechtspersonen – ook in de gezondheidszorg – zijn de vereniging, de stichting, de naamloze vennootschap (nv) en de besloten vennootschap (bv). Ook overheidsorganen nemen, nationaal en internationaal, als rechtspersonen aan het privaatrechtelijke verkeer deel.

TUSSENVRAAG 1.7

In welk deel en in welke artikelen van het Burgerlijk Wetboek zijn regels opgenomen over de vereniging, de stichting, de nv en de bv?

Handelsrecht

Het *handelsrecht*, opgenomen in het Wetboek van Koophandel, behoort tot het burgerlijk recht en zal op termijn naar verwachting in het BW worden opgenomen.

Het BW omvat diverse onderwerpen die ook voor de gezondheidszorg betekenis hebben; deze zijn met name in de Boeken 1, 3, 6 en 7 opgenomen. Zij zullen in verschillende hoofdstukken van dit boek nader worden belicht.

TUSSENVRAAG 1.8

Pak Boek 1 BW erbij. Welke bepalingen in dit deel van het Burgerlijk Wetboek kunnen van belang zijn in de gezondheidszorg?

1.3.2 Materieel en formeel recht

Een tweede onderscheid is dat tussen materieel recht en formeel recht. Dit onderscheid geldt in het publiekrecht en het privaatrecht. Zowel het publiekrecht als het privaatrecht kan dus nader opgesplitst worden in materieel recht en formeel recht.

In het *materieel recht* zijn de bevoegdheden en verplichtingen van deelnemers aan het rechtsverkeer vastgelegd.

Materieel recht

Het materieel recht is bedoeld om de verhoudingen in een gemeenschap te ordenen en zodoende conflicten te vermijden. Het geeft de inhoud van het recht weer. Het materieel recht is bijvoorbeeld te vinden in het Burgerlijk Wetboek en in het Wetboek van Strafrecht. Komt het tot een conflict, dan is het een taak van het recht om via beslechting daarvan het materiële recht te handhaven. Hiervoor dienen doorgaans procedures waarin een rechter beslissingen neemt. Die procedures zijn vastgelegd in het formele recht.

In het *formele recht* zijn de regels vastgelegd die bij het gerechtelijk procederen in acht moeten worden genomen.

Formeel recht

Het formele recht bestaat voor het grootste deel uit procesrecht; daarin is bepaald op welke wijze een proces moet worden gevoerd. We onderscheiden het formele recht in burgerlijk procesrecht, strafprocesrecht en bestuursprocesrecht.

In de *burgerlijke of civiele rechtspraak* worden onderlinge geschillen tussen (rechts)personen behandeld. De grond van de *strafrechtspraak* is de sanctie die de staat aan een overtreder van een strafbepaling opgelegd wil zien.

Zowel de burgerlijke als de strafrechtspraak zijn grondwettelijk aan de rechterlijke macht opgedragen. In paragraaf 1.6 wordt nader ingegaan op de wijze waarop de rechterlijke macht is ingericht en op de wijze waarop het burgerlijk proces en het strafproces zijn ingericht.

Rechterlijke macht

De *bestuursrechter* oordeelt over de rechtmatigheid van besluiten van overheidsorganen of andere organen met bestuurlijke bevoegdheid. Over dergelijke geschillen wordt in eerste aanleg door de (bestuursrechtelijke kamers van de) rechtbanken geoordeeld en in hoger beroep door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, door de Centrale Raad van Beroep of door het College van beroep voor het bedrijfsleven. Zie verder de procesbepalingen in de Algemene wet bestuursrecht.

TUSSENVRAAG 1.9

Lees art. 296 Sr. Is dit een bepaling van materieel recht of van formeel recht en waarom?

1.3.3 Dwingend en regelend recht

Een derde onderscheid is dat tussen dwingend recht en regelend recht.

Dwingend recht bevat regels waarvan niet mag worden afgeweken.

Dwingend recht

De regels van dwingend recht stellen bepaalde belangen of waarden boven de vrijheid van een persoon om hierover zelf te beslissen of andere afspraken te maken. Dit is bijvoorbeeld gedaan om zwakkere partijen te beschermen of om een bepaald belang, dat aan een onderwerp gehecht wordt, te beschermen.

Een voorbeeld is ontslagbescherming. De 'zwakkere' werknemer wordt beschermd door regels van dwingend recht tegen de 'sterkere' werkgever.

Regelend recht

Regelend recht bevat regels waarvan kan worden afgeweken of die door partijen buiten toepassing kunnen worden gelaten door zelf een andere regeling te treffen.

TUSSENVRAAG 1.10

Zoek een bepaling op in het huurrecht waaruit blijkt dat die bepaling dwingendrechtelijk is.

Een ander woord voor regelend recht is aanvullend recht. De regels zijn door de wetgever opgesteld om situaties te regelen die niet door partijen zelf zijn geregeld. Partijen kunnen – als zij dat willen – de regels aanpassen, maar doen ze dat niet, dan wordt teruggevallen op de regels in de wet. Met name het burgerlijk recht bestaat uit regelend recht. Een voorbeeld hiervan is het erfrecht. Als er niets geregeld is, gelden de wettelijke regels. Van een aantal van deze regels kan worden afgeweken door zelf een regeling op te stellen. Uit de wijze waarop een wettelijke bepaling is geformuleerd, kan vaak worden afgeleid of sprake is van dwingend recht of van regelend recht.

TUSSENVRAAG 1.11

Wat is in de volgende artikelen geregeld, en is er sprake van dwingend recht of van regelend recht?

- a Art. 6:7 Awb.
- b Art. 3:84 lid 3 BW.
- c Art. 2 lid 2 Wet Bopz (Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen).

1.4 Bronnen van het recht

Het is van belang te weten welke regels er op een bepaald moment in een bepaalde omgeving gelden. In paragraaf 1.1 hebben we gezien dat dit *positief recht* wordt genoemd. Mensen moeten immers weten waar ze zich aan behoren te houden. Daarom moet duidelijk zijn uit welke ‘bronnen’ het recht voortkomt. In deze paragraaf komen drie verschillende bronnen van het Nederlandse recht aan de orde. Achtereenvolgens zijn dit:

- wetgeving
- verdragen
- jurisprudentie.

Deze drie rechtsbronnen worden besproken in de subparagrafen 1.4.1 tot en met 1.4.3. Van oudsher wordt *gewoonte* ook als rechtsbron aangemerkt. Bespreking hiervan is voor het gezondheidsrecht nauwelijks relevant en wordt daarom achterwege gelaten.

1.4.1 Wetgeving

De Nederlandse wetgeving omvat het geheel van algemeen verbindende voorschriften. Landelijk zijn deze in eerste instantie afkomstig van regering en Staten-Generaal gezamenlijk, maar – veelal door delegatie – ook van de regering alleen of van een of meer ministers. Verder kunnen binnen het Nederlandse gedecentraliseerde overheidsapparaat ook door een provincie of gemeente algemeen verbindende voorschriften worden uitgevaardigd, en wel door respectievelijk Provinciale Staten of de gemeenteraad. Deze voorschriften worden *verordeningen* genoemd.

Algemeen verbindende voorschriften

In de wetgeving zit een hiërarchie. Gemeentelijke verordeningen mogen niet strijdig zijn met die van de provincie, en deze niet met de landelijke wetgeving. Algemeen verbindende voorschriften op landelijk niveau zijn te vinden in wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen. Deze worden hierna besproken.

Hiërarchie

Wetten

De wetgevende macht berust in Nederland bij de regering en het parlement gezamenlijk. Het grootste deel van de wetten komt op initiatief van de regering tot stand, maar ook de leden van de Tweede Kamer kunnen op eigen initiatief een wetsvoorstel indienen.

Totstand-
koming van
wetten

Een wet is een regeling die wordt vastgesteld door de hoogste wetgever, dat is de regering en de Staten-Generaal gezamenlijk.

Wet

De tekst van de beoogde wet wordt opgesteld op een ministerie (bijvoorbeeld het ministerie van VWS). Daarbij hoort een *memorie van toelichting* (MvT). Daarin staat de uitleg over het hoe en waarom van het wetsvoorstel. Beide stukken worden naar de ministerraad gestuurd. Na akkoordbevinding besluit de ministerraad het wetsvoorstel in te dienen. Daartoe wordt het ontwerp aan de *Raad van State* (RvS), het hoogste adviescollege van de regering, voorgelegd. De adviezen van de RvS zijn niet bindend, maar de betrokken minister is wel verplicht in een *nader rapport* daarop te reageren. Het wetsvoorstel wordt, samen met de MvT, het advies RvS en het nader rapport, naar de Tweede Kamer gestuurd. Vanaf dat moment is het wetsvoorstel openbaar en via internet (www.overheid.nl) te raadplegen.

Memorie van
toelichting

Nader rapport

TUSSENVRAAG 1.12

Omschrijf wat wordt verstaan onder:

- Regering.
- Staten-Generaal.
- Parlement.
- Ministerraad.
- Kabinet.

Hierna wordt de weg van het wetsvoorstel vanaf de Tweede Kamer, via de Eerste Kamer tot de inwerkingtreding van de wet gevolgd.

Rol van de Tweede Kamer

De ontvangen stukken worden naar een vaste *Kamercommissie* of naar een speciale voor dit voorstel ingestelde commissie gestuurd. Deze bestudeert ze en kan via openbare hoorzittingen niet-Kamerleden raadplegen. Commentaar, vragen en suggesties worden vastgelegd in een *voorlopig verslag*, dat naar de betrokken minister(s) wordt gestuurd. De minister reageert op het voorlopig verslag in een *memorie van antwoord*. Met een *nota van wijzigingen* kan de minister zo nodig wijzigingen in het wetsvoorstel doorvoeren. Aan openbare mondelinge beraadslagingen in de Tweede Kamer nemen de betrokken minister(s) en Kamerleden deel. De leden van de Tweede Kamer kunnen *amendementen* (wijzigingsvoorstellen) indienen.

Voorlopig
verslag
Memorie van
antwoord

De Kamer stemt daarna over de afzonderlijke amendementen en vervolgens over het totale wetsvoorstel. Het wetsvoorstel is aangenomen bij een meerderheid van voorstemmers van minstens de helft plus één van de uitgebrachte stemmen, tenzij de Grondwet anders bepaalt.

Amendemen-
ten

Rol van de Eerste Kamer

Nadat een wetsvoorstel de Tweede Kamer is gepasseerd, neemt de Eerste Kamer het in behandeling. Schriftelijke voorbereiding, mondelinge behandeling en stemming zijn identiek aan de procedure in de Tweede Kamer. Leden van de Eerste Kamer (ook wel *Senaat* genoemd) hebben *geen* recht van amendement. Het wetsvoorstel kan alleen in zijn geheel aanvaard of verworpen worden. Echter, langs een omweg kan de Eerste Kamer wijziging(en) in het behandelde wetsvoorstel bevorderen door een zogenoemde *novelle*. Zij deelt de minister dan mee dat zij het voorstel alleen zal aanvaarden als de minister – bij de Tweede Kamer – een nieuw voorstel indient, waarin de wensen van de Eerste Kamer alsnog worden gehonoreerd.

Ondertekening, afkondiging en inwerkingtreding

Een voorstel dat door beide Kamers is aangenomen, wordt pas wet als het ondertekend is door de koning(in) en de betrokken minister(s). De wet treedt niet eerder in werking dan op de twintigste dag nadat de volledige tekst daarvan in het *Staatsblad* (*Stb.*) is geplaatst of op de daarin genoemde datum.

Algemene maatregel van bestuur

Een *algemene maatregel van bestuur* (AMvB) bevat algemeen verbindende voorschriften van de regering. AMvB's komen tot stand als een wet dat voorschrijft (delegatie). Dit wordt veelvuldig toegepast om regels nader uit te werken. Alvorens tot een belangrijke AMvB te besluiten, legt de regering deze in concept nogal eens aan de Eerste en Tweede Kamer voor (zogenoemde voorhangprocedure); soms is dat bij wet voorgeschreven. Er zijn wetten die voor een groot deel door AMvB's gedragen worden. We spreken dan van *raamwetten*.

Wetten en algemene maatregelen van bestuur moeten in het *Staatsblad* (*Stb.*) worden gepubliceerd. Zonder die publicatie zijn ze (nog) niet van kracht.

Ministeriële regeling

Ook een *ministeriële verordening* of *regeling* bevat algemeen verbindende voorschriften. Zij wordt gemaakt door een minister die daartoe voor detailering van bepaalde onderwerpen door een wet of een AMvB is aangewezen. Zij kan met minder formaliteiten tot stand worden gebracht dan de AMvB, die hiërarchisch hoger ligt. Er is geen advies van de Raad van State voor nodig en evenmin plaatsing in het *Staatsblad*; publicatie heeft plaats in de *Staatscourant* (*Stcrt.*).

TUSSENVRAAG 1.13

Lees art. 53 Wet BIG.

- a Wat is in dat artikel geregeld?
- b Zoek de AMvB op die op grond van dit artikel is gemaakt. Hoe heet deze AMvB?
- c In welke ambtsgebieden wordt het land volgens die AMvB verdeeld?

1.4.2 Verdragen

Een *verdrag* is een publiekrechtelijke overeenkomst die Nederland met een andere mogendheid/staat of met een verdragsorganisatie aangaat.

Verdragsbepalingen scheppen niet alleen bevoegdheden en verplichtingen tussen de verdragspartners onderling, maar werken – als ze zich daartoe

lenen – ook door in de nationale rechtsorde. Deze worden dan *een ieder verbindende bepalingen* genoemd; bestaande wettelijke voorschriften die hiermee onverenigbaar zijn, mogen niet worden toegepast (art. 94 GW). Dat geldt niet alleen voor bepalingen in een verdrag, maar ook voor besluiten van verdragsorganisaties.

Een belangrijke internationale overeenkomst is het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM), ook bekend als het Verdrag van Rome. Dit verdrag van 4 november 1950 heeft Nederland bij wet van 28 juli 1954 goedgekeurd. Het heeft een dwingende invloed op de bestaande en toekomstige wetgeving van de aangesloten lidstaten. Tegelijkertijd heeft iedereen de bevoegdheid om op te komen tegen een ongeoorloofde inbreuk op de mensenrechten die in het verdrag zijn neergelegd. Ieder overheidsoptreden van dien aard kan worden voorgelegd aan de rechter, die het dan zal toetsen aan de desbetreffende bepaling van het verdrag.

EVRM

Van groeiende betekenis is ook het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, het EG-Verdrag van 25 maart 1957, dat op 1 januari 1958 in werking trad en sindsdien vele malen is gewijzigd en uitgebreid. Hiermee roepen de lidstaten een eigen supranationale organisatie met wetgevende, bestuurlijke en rechterlijke bevoegdheden in het leven en beperken ze daarmee hun eigen soevereiniteit op alle terreinen die in het verdrag worden genoemd. De zogenoemde *communautaire* rechtsorde maakt automatisch deel uit van de rechtsorde van de lidstaten en prevaleert boven die van de nationale instanties. Besluiten van de EG worden vastgelegd in verordeningen, richtlijnen en beschikkingen. Deze beïnvloeden meer en meer ook de gezondheidszorg in Nederland.

EG-Verdrag

1.4.3 Jurisprudentie

Onder *jurisprudentie* of *rechtersrecht* verstaan we de min of meer stabiele rechterlijke oordelen over de uitleg of toepasselijkheid van wettelijke of verdragsregels die naar aanleiding van concrete beslissingen geformuleerd en doorgaans door de hoogste rechter op een bepaald rechtsgebied, bijvoorbeeld de Hoge Raad en de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, getoetst zijn. Er zijn (conflict)situaties waarin de wet geen algehele oplossing biedt of twijfel zaait. Als een dergelijke situatie aan de rechter wordt voorgelegd, *moet* deze zich uitspreken over wat in het voorliggende geval rechtens is.

Rechterlijke oordelen

Rechtspraak is van belang bij het interpreteren van wetten. Dat gebeurt soms aan de hand van de taalkundige of historische betekenis ervan, maar ook volgens de bedoeling van de wetgever of eventueel van een wet in wording, of aan de hand van algemene rechtsbeginselen. Op deze manier wordt dikwijls nieuw recht aan de wetstoepassing toegevoegd. Via jurisprudentie is bijvoorbeeld het begrip 'onrechtmatige daad' (zie subparagraaf 2.1.2) uitgebreid en uiteindelijk wettelijk omschreven. Langs die weg is ook dood op verzoek (hoofdstuk 9) onder bepaalde voorwaarden toelaatbaar verklaard, hetgeen later in wetgeving is terechtgekomen.

Uitleg van wetten

Belangrijke jurisprudentie wordt vaak in tijdschriften gepubliceerd. Uitspraken die relevant zijn voor de gezondheidszorg worden gepubliceerd in

bijvoorbeeld het *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht (TvGR)* en het tijdschrift *Gezondheidszorg Jurisprudentie (GJ)*. Uitspraken worden ook op het internet gepubliceerd, bijvoorbeeld op www.rechtspraak.nl. Uitspraken van het Centraal Tuchtcollege en van de Regionale Tuchtcolleges zijn te vinden op www.tuchtrecht.nl.

TUSSENVRAAG 1.14

Zoek op de website www.rechtspraak.nl de uitspraak met het Landelijk Jurisprudentie Nummer (LJN) BT2921 op. Op welke datum is deze uitspraak gedaan en door welke rechter? Geef kort de inhoud weer.

1.5 Grondrechten

Grondwet

Grondrechten zijn fundamentele mensenrechten en de belangrijkste bouwstenen van het recht. Ze vormen een belangrijke leidraad in het staatsbestel en zijn dan ook in de Grondwet vastgelegd. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen klassieke grondrechten en sociale grondrechten. Ze worden nader besproken in achtereenvolgens de subparagrafen 1.5.1 en 1.5.2.

1.5.1 Klassieke grondrechten

Individuele grondrechten

Onder *klassieke grondrechten* verstaan we die rechten van individuen waarop staatsorganen – in beginsel – geen inbreuk mogen maken.

In de openingscasus van dit hoofdstuk is een voorbeeld gegeven van een situatie waarin inbreuk op een grondrecht wel gerechtvaardigd is. De Nederlandse Grondwet verleent deze bescherming – behoudens wettelijke beperkingen en uitzonderingen – onder meer aan de vrijheid van godsdienst of levensovertuiging, de persvrijheid, de vrijheid van openbare meningsuiting, de vrijheid van onderwijs, het recht tot vereniging, vergadering en betoging, de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, de onaantastbaarheid van het lichaam, het huisrecht, het brief-, telefoon- en telegraafgeheim, de privé-eigendom en de persoonlijke vrijheid. Als grondrechten worden verder genoemd: het actief en passief kiesrecht, het recht om een beroep op de rechter te doen en het recht van petitie. Ook is grondwettelijk bepaald dat mensen die zich in Nederland bevinden, niet gediscrimineerd mogen worden wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond ook: allen hebben het recht om in gelijke gevallen gelijk behandeld te worden.

De idee van de grondrechten stamt uit de achttiende eeuw, de eeuw van de Verlichting, de Franse Revolutie en de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog. De grondrechten zijn nadien als fundamentele beginselen niet alleen in het staatsrecht van de moderne staten opgenomen, maar na de Tweede Wereldoorlog tevens in belangrijke internationale verdragen vastgelegd, zoals in het in subparagraaf 1.4.2 genoemde EVRM en in het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR of BuPo). Deze grondrechten worden *klassieke* of *individuele grondrechten* genoemd.

TUSSENVRAAG 1.15

Zoek in de Grondwet een klassiek grondrecht op en geef aan in welk artikel dat is geregeld. Wat wordt geregeld in art. 1 GW?

1.5.2 Sociale grondrechten

De hiervoor genoemde klassieke grondrechten onderscheiden zich van de *sociale grondrechten*, die in de twintigste eeuw ontstaan zijn. Deze zijn er niet om elementaire vrijheden te beschermen, maar om te bevorderen dat de mens zich in en dankzij de samenleving zo veel mogelijk kan ontplooiën. Zij zijn geformuleerd vanuit de visie dat de overheid tot taak heeft zo goed mogelijk voor het welzijn van haar onderdanen te zorgen.

Waar individuele grondrechten de overheid verbieden om zich met bepaalde terreinen van het menselijk leven te bemoeien, verplichten de sociale grondrechten de overheid om op bepaalde terreinen een actief beleid te voeren. In tegenstelling tot de klassieke grondrechten zijn de sociale grondrechten echter niet als subjectief recht geformuleerd (zie paragraaf 1.1).

De sociale grondrechten zijn in verschillende verdragen, opgenomen, onder meer in het Europees Sociaal Handvest (1961), het Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (1966) en het Sociaal Handvest van de EG (1989). In 1983 hebben zij ook een plaats gekregen in de Nederlandse Grondwet. Op basis daarvan is de overheid verplicht zich bezig te houden met:

- de bevordering van voldoende woon- en werkgelegenheid;
- de bestaanszekerheid van de bevolking en de spreiding van de welvaart;
- de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu;
- het onderwijs.

De overheid is door de Grondwet ook gehouden om:

- maatregelen te treffen ter bevordering van de volksgezondheid (art. 22 GW);
- voorwaarden te scheppen voor maatschappelijke en culturele ontplooiing alsmede vrijetijdsbesteding.

Ten slotte schrijft de Grondwet voor dat er bij wet regels gesteld moeten worden over onder meer:

- de rechtspositie van degenen die arbeid verrichten, hun bescherming daarbij en hun medezeggenschap;
- de aanspraken op sociale zekerheid;
- het recht op bijstand van overheidswege voor wie niet in eigen levensonderhoud kan voorzien.

Met de opname in de Grondwet van de sociale grondrechten is de overheid een actieve, *welzijnsbevorderende* functie toebedeeld. Zo heeft de overheid bijvoorbeeld een inspanningsverplichting om de volksgezondheid te bevorderen. De burger kan daar geen directe claim aan ontleen.

Verdragen

Welzijns-
bevorderende
functie**TUSSENVRAAG 1.16**

Zoek een sociaal grondrecht op en geef aan in welk artikel van de Grondwet dat is vastgelegd. Is het recht op gezondheidszorg in de Grondwet opgenomen, en zo ja, in welk artikel?

1.6 Rechtspleging

Als iemand een geschil heeft over zijn subjectieve rechten, kan dat aan een instantie voorgelegd worden. Die instantie zal een beslissing nemen die in het algemeen bindend is voor partijen. Op grond van het legaliteitsbeginsel moet die instantie bevoegd zijn om over het geschil te oordelen en volgens vooraf vastgestelde regels werken. Onder rechtspleging wordt verstaan het geheel van regels met betrekking tot de organisatie van de rechtspraak en de wijze waarop een proces verloopt.

De organisatie van de rechterlijke macht is geregeld in de Grondwet en nader uitgewerkt in de Wet op de rechterlijke organisatie. In subparagraaf 1.6.1 komt de organisatie van de rechterlijke macht aan de orde. Vervolgens wordt in subparagraaf 1.6.2 ingegaan op het procesrecht.

1.6.1 Organisatie van de rechterlijke macht

Met rechtspraak belaste leden van de rechterlijke macht zijn onafhankelijk. Ze worden op grond van art. 117 GW voor het leven benoemd. In art. 117 lid 2 GW is bepaald dat ze op eigen verzoek, en wegens het bereiken van een bepaalde leeftijd ontslagen worden. Die leeftijd is in art. 46 sub h Wvra (Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren) op 70 jaar gesteld. Ze zijn voor hun uitspraken aan niemand verantwoording verschuldigd, ook niet aan elkaar. Dit is het gevolg van het feit dat de Nederlandse staat is ingericht naar de leer van de 'trias politica': oorspronkelijk waren de wetgevende, de uitvoerende en de rechtsprekende macht gescheiden. Deze leer is ontwikkeld door de Franse filosoof Montesquieu (1689–1755) en is – kort gezegd – bedoeld om dictatuur te voorkomen.

Rechters moeten hun uitspraken – op straffe van vernietiging door een hogere rechter – steeds motiveren. Ze zijn onderworpen aan wettelijk tuchtrecht en kunnen alleen door de Hoge Raad geschorst en ontslagen worden (art. 111 Wet RO: Wet op de rechterlijke organisatie). Rechterlijke uitspraken vallen buiten de politieke verantwoordelijkheid van de regering.

TUSSENVRAAG 1.17

Waarom denk je dat de leden van de rechterlijke macht voor het leven benoemd zijn?

TUSSENVRAAG 1.18

Zoek in de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren op in welke gevallen een rechter kan worden geschorst en in welke gevallen een rechter kan worden ontslagen.

Rechtspraak in civiele en strafrechtzaken heeft plaats op drie lagen:

- 1 rechtbanken
- 2 gerechtshoven
- 3 Hoge Raad.

Tot 1 januari 2013 kende Nederland vijf gerechtshoven en negentien rechtbanken. Na de inwerkingtreding van de Wet herziening gerechtelijke kaart is dat aantal verminderd tot vier gerechtshoven en tien rechtbanken. Door het aannemen van een motie worden het er misschien elf. Dat was nog niet bekend bij het afsluiten van de kopij van dit boek.

Legaliteits-
beginsel

Leden van de
rechterlijke
macht

In de Wet op de rechterlijke indeling is het territoriale werkgebied (rechtsgebied) van een rechtbank aangeduid als *arrondissement* en dat van een gerechtshof als *ressort*.

De volgende arrondissementen worden onderscheiden:

- 1 Amsterdam (Amsterdam);
- 2 Den Haag (Den Haag, Gouda, Leiden);
- 3 Limburg (Maastricht, Roermond);
- 4 Midden-Nederland (Almere, Amersfoort, Lelystad, Utrecht);
- 5 Noord-Holland (Alkmaar, Haarlem, Haarlemmermeer, Zaanstad);
- 6 Noord-Nederland (Assen, Groningen, Leeuwarden);
- 7 Oost-Brabant (Eindhoven, 's-Hertogenbosch);
- 8 Oost-Nederland (Almelo, Apeldoorn, Arnhem, Enschede, Nijmegen, Zutphen, Zwolle);
- 9 Rotterdam (Dordrecht, Rotterdam);
- 10 Zeeland-West-Brabant (Bergen op Zoom, Breda, Middelburg, Tilburg).

Arrondissementen

1

Door het aannemen van de eerdergenoemde motie zou de rechtbank Oost-Nederland in twee rechtbanken worden opgesplitst: Overijssel (Almelo, Zwolle) en Gelderland (Arnhem, Zutphen).

De volgende ressorten worden onderscheiden:

- 1 Amsterdam;
- 2 Arnhem – Leeuwarden;
- 3 's-Hertogenbosch;
- 4 Den Haag.

Ressorten

Hierna worden de drie lagen van de rechtspraak (rechtbanken, gerechtshoven, Hoge Raad) nader besproken. Daarna wordt ingegaan op het Openbaar Ministerie.

Rechtbanken

Elke rechtbank bestaat uit vier sectoren: kanton, civiel, strafrecht en bestuursrecht. Er zijn rechtbanken waar de sectoren kanton en civiel zijn samengevoegd.

De sector kanton behandelt:

- alle civielrechtelijke vorderingen tot en met €25.000;
- alle civielrechtelijke vorderingen – ongeacht hoogte van het bedrag dat ermee gemoeid is – die betrekking hebben op individuele en collectieve arbeidsovereenkomsten, huur, huurkoop en pacht;
- een aantal zaken uit het personen- en familierecht, zoals onderbewindstelling en mentorschap voor meerderjarigen;
- alle strafbare feiten uit de categorie overtredingen, behalve die in de Wet op de economische delicten zijn vastgelegd.

Sector kanton

In de sector kanton wordt bijna altijd recht gesproken door één rechter (enkelvoudige kamer).

De sector civiel behandelt:

- alle civielrechtelijke vorderingen boven €25.000;
- een aantal zaken uit het personen- en familierecht, zoals echtscheiding, curatele, ingrepen in de ouderlijke macht en verder ook de gedwongen opname in een psychiatrisch ziekenhuis;
- alle andere civiele zaken waartoe de sector kanton niet bevoegd is.

Sector civiel

In de sector civiel wordt zowel in een enkelvoudige als in een meervoudige kamer (drie rechters) recht gesproken. Alleensprekende rechters zijn de kinderrechter en de voorzieningenrechter, van oudsher bekend als de kortgedingrechter.

Sector strafrecht

De sector strafrecht behandelt: alle feiten die in de Wet op de economische delicten strafbaar zijn gesteld en alle strafbare feiten die als misdrijf worden aangeduid. In de sector strafrecht functioneert doorgaans de meervoudige kamer. Alleensprekende rechters zijn de kinderrechter, de politierechter (die niet meer dan een jaar gevangenisstraf kan opleggen) en de economische politierechter voor zaken op grond van de Wet op de economische delicten.

Sector bestuursrecht

De sector bestuursrecht beoordeelt de rechtmatigheid van overheidsbesluiten (doorgaans 'beschikkingen') waartegen een belanghebbende bij het betrokken bestuursorgaan zonder succes bezwaar heeft aangetekend. In beginsel worden zaken in de sector bestuursrecht door één rechter behandeld.

TUSSENVRAAG 1.19

Zoek op www.rechtspraak.nl of er kosten zijn verbonden aan het procederen bij de civiele rechter.

Gerechtshoven

Elk gerechtshof bestaat uit een civiele kamer, een strafkamer en een belastingkamer.

Civiele kamer Strafkamer

De civiele kamer en de strafkamer behandelen uitsluitend hoger beroep dat tegen een uitspraak van de sector kanton, civiel of strafrecht van een rechtbank is aangetekend.

Hoger beroep

In hoger beroep wordt een zaak opnieuw behandeld. Het betekent dat – evenals bij de rechtbank – onderzocht moet worden wat er feitelijk gebeurd is en hoe het recht daarop moet worden toegepast. Hoger beroep (appel) wordt altijd door een meervoudige kamer behandeld: drie rechters die bij het gerechtshof raadsheren worden genoemd (ook als het vrouwen betreft). Hun uitspraken worden in het algemeen aangeduid met de term arrest.

Hoge Raad

Cassatie-rechtspraak

De Hoge Raad (HR) is het hoogste rechtscollege in straf-, civiele en belastingzaken. De Hoge Raad is belast met cassatierechtspraak. Een cassatieberoep (beroep tot vernietiging van een eerdere rechterlijke uitspraak) kan alleen worden ingesteld als de zaak al in hoger beroep is geweest (met uitzondering van sprongcassatie) en dient altijd op een van de twee cassatiegronden te berusten. De ene grond is schending of verkeerde toepassing van het recht. De andere betreft zogeheten vormverzuimen, dat is het niet in acht nemen van de voorgeschreven processuele regels. Dit is bijvoorbeeld het geval als de uitspraak niet genoeg is gemotiveerd of als het bewijs onrechtmatig is verkregen.

Door deze beperking van gronden houdt de Hoge Raad zich niet opnieuw bezig met de feitelijke omstandigheden, die al door de lagere rechter(s) beoordeeld zijn; hij onderzoekt alleen of de bestreden uitspraak juridisch juist is. Behandeling door de Hoge Raad gebeurt door vijf rechters. Evenals bij de gerechtshoven worden zij raadsheren genoemd en heten hun uitspraken (in het algemeen) arrest.

TUSSENVRAAG 1.20

De Hoge Raad behandelt alleen zaken uit het civiel recht, het strafrecht en het belastingrecht. Voor overige zaken zijn er andere hoogste rechters. Zoek op de site www.rechtspraak.nl op welke dat zijn.

Komt de Hoge Raad tot cassatie, dan verwijst hij de zaak voor nieuwe behandeling terug naar het gerechtshof dat de vernietigde uitspraak deed, maar dikwijls ook naar een ander gerechtshof. Uitspraken van de Hoge Raad vormen een belangrijke bron voor jurisprudentie.

**Bron voor
jurisprudentie**

De Hoge Raad is ook de enige instantie waarbij herziening van een strafvonnis of -arrest aanhangig kan worden gemaakt. Die mogelijkheid bestaat als er na het onherroepelijk worden van de gerechtelijke uitspraak omstandigheden bekend zijn geworden die tot vrijspraak, ontslag van rechtsvervolging of een lagere straf geleid zouden hebben als die ten tijde van de berechting bekend waren geweest. Omgekeerd komt een 'gunstige' uitspraak niet voor herziening in aanmerking: eenmaal vrijgesproken – ook al blijkt achteraf ten onrechte – blijft vrijgesproken. Op dit moment (eind 2012) ligt er een wetsvoorstel om dit te wijzigen, zodat ook een herziening ten nadele in sommige situaties mogelijk wordt.

Herziening

TUSSENVRAAG 1.21

Waar is de Hoge Raad gevestigd?

TUSSENVRAAG 1.22

Vind je het terecht dat iemand die eenmaal vrijgesproken is, niet berecht kan worden voor hetzelfde feit? Ben je het eens met de beoogde wetswijziging?

Openbaar Ministerie

Naast rechtbanken, gerechtshoven en de Hoge Raad speelt ook het Openbaar Ministerie (OM) een belangrijke rol in het Nederlandse rechtssysteem. Het OM is een staatsorgaan dat als voornaamste taken heeft: het geven van leiding bij de opsporing van strafbare feiten, het vervolgen (voor de rechter brengen) van verdachten en het uitvoeren van strafvonnissen. Bij het OM ligt de beslissing om iemand al dan niet strafrechtelijk te vervolgen. Op basis van het zogenoemde opportuniteitsbeginsel kan het OM daarvan afzien (de zaak seponeren), bijvoorbeeld omdat het gepleegde feit gering is en er verder geen belangen bij vervolging zijn gediend, of omdat er geen of nauwelijks bewijsmateriaal voorhanden is. Op grond van art. 12 Sv kan men beklag doen over die beslissing.

Seponeren

Ook buiten de strafrechtspraak heeft het OM een aantal taken, onder meer in het kader van gedwongen opnemingen in een psychiatrisch ziekenhuis en – in bepaalde omstandigheden – bij verzoeken om curatele, onderbewindstelling en mentorschap.

Het OM kent een hiërarchisch verband; de leiding ervan berust bij het College van procureurs-generaal. Het OM bestaat uit de arrondissementsparketten bij de rechtbanken (officieren van justitie en hun plaatsvervangers), de ressortsparketten bij de gerechtshoven (advocaten-generaal en hun plaatsvervangers) en een landelijk parket (eveneens officieren van justitie). Dit laatste is belast met de opsporing van – dikwijls internationaal – georganiseerde criminaliteit en beschikt over een landelijk rechteam.

Minister van Justitie

De minister van Justitie draagt politieke verantwoordelijkheid voor het doen en laten van het OM. Hij kan het College van procureurs-generaal dan ook aanwijzingen geven, in het algemeen, maar bij hoge uitzondering ook in een concrete zaak.

De leden van het OM worden – anders dan de met rechtspraak belaste leden van de rechterlijke macht – niet voor het leven benoemd.

TUSSENVRAAG 1.23

Waarom denk je dat de officier van justitie niet voor het leven is benoemd en een rechter wel?

1.6.2 Procesrecht

Rechtspleging omvat ook de regels die bepalen hoe een proces dient te verlopen. In subparagraaf 1.3.2 werd dit aangeduid met formeel recht: de formele regels die gelden voor het proces. In deze paragraaf wordt kort ingegaan op het procesrecht. Allereerst wordt het procesrecht in het burgerlijk recht besproken. Dit is geregeld in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv). Daarna wordt het procesrecht in strafrechtelijke procedures besproken. Dit is geregeld in het Wetboek van Strafvordering (Sv).

Burgerlijk procesrecht

Het burgerlijk proces onderscheidt twee procedures: een dagvaardingsprocedure en een verzoekschriftprocedure. In een dagvaardingsprocedure stelt de ene persoon tegen een andere persoon een vordering in (om iets te geven, te doen of na te laten) om de rechter daarin te laten beslissen. Het proces wordt dan gevoerd tussen eiser en gedaagde. Met een dagvaarding roept de eiser de gedaagde op om voor de rechtbank te verschijnen. In de dagvaarding staan de eis en de gronden waarop die berust. Een dagvaardingsprocedure wordt aanhangig gemaakt bij de rechtbank van het gebied waarin de woonplaats van gedaagde ligt.

Een dagvaardingsprocedure wordt voor het grootste deel schriftelijk gevoerd; er worden processtukken uitgewisseld die *conclusies* worden genoemd. De gedaagde reageert op de dagvaarding met een *conclusie van antwoord*. De rechter gelast in beginsel een *comparitie*, dat wil zeggen dat hij de partijen bij zich roept om nadere inlichtingen te verkrijgen of om hen tot een schikking te laten komen. Van het besprokene wordt proces-verbaal opgemaakt. De rechter stelt partijen in de gelegenheid om een *conclusie van repliek* (eiser) en een *conclusie van dupliek* (gedaagde) te nemen. De partijen kunnen (mondeling) *pleidooi* vragen. Daarna doet de rechter een uitspraak die in deze procedure *vonnis* wordt genoemd.

Dagvaardingsprocedure

Vonnis

Verzoekschriftprocedure

In een verzoekschriftprocedure vraagt iemand aan de rechter om een bepaalde beslissing tegenover een ander te nemen. Partijen worden dan verzoeker en verweerder genoemd. Een verzoekschrift moet door of namens verzoeker worden ingediend bij de griffie van de rechtbank. Het bevat een gemotiveerde omschrijving van het verzoek. Aan de hand van de woonplaats van verzoeker kan worden bepaald welke rechtbank bevoegd is.

Een verzoekschriftprocedure kent in het algemeen een wat kortere procesgang, waarin mondelinge behandeling de hoofdmoot vormt. De verweerder reageert op het verzoekschrift met een *verweerschrift*. Beide partijen verschijnen voor een *mondelinge behandeling*. Hiervan wordt proces-verbaal

opgemaakt. De rechter bepaalt de dag waarop hij uitspraak doet. Die uitspraak heet in deze procedure *beschikking*.

Beschikking

Wanneer kan worden aangetoond dat in een bepaalde situatie een snelle rechterlijke uitspraak noodzakelijk is, kan daarvoor (in civiele zaken) een kort geding worden aangespannen of (in bestuursrechtelijke zaken) een verzoek worden gedaan tot het treffen van een voorlopige voorziening. Deze worden allebei behandeld door de *voorzieningenrechter*. Het proces wordt in verkorte vorm vooral mondeling gevoerd, waarna soms nog diezelfde dag, maar in elk geval spoedig daarna uitspraak volgt. Deze uitspraak heeft altijd een *voorlopig karakter*. In civiele zaken kent deze procedure ook hoger beroep en beroep in cassatie. Er kan ook worden gekozen voor verder procederen via een *bodemprocedure*. Voor vorderingen die onder de bevoegdheid van de sector kanton vallen, kan op soortgelijke wijze een voorlopige voorziening aan de kantonrechter worden gevraagd.

Kort geding

1

Het voeren van een civiel proces gaat met nogal wat kosten gepaard. Allereerst zijn er griffierechten verschuldigd aan de Staat. Daarnaast zijn er de proceskosten die door de partijen gemaakt worden (advocaat, deurwaarder, getuigen, deskundigen). De rechter bepaalt voor wiens rekening die komen. Hoofregel is dat de partij die in het ongelijk wordt gesteld (ook veroordeeld wordt in de kosten – of een gedeelte daarvan – die de wederpartij heeft moeten maken. De rechter kan ook bepalen dat partijen ieder hun eigen kosten dragen. In een civiel proces voor de rechtbank, het gerechtshof of de Hoge Raad worden partijen vertegenwoordigd door een advocaat. Alleen in procedures bij de sector kanton en als gedaagde in kort geding geldt geen verplichte procesvertegenwoordiging en mogen partijen zelf hun procedure voeren.

Strafprocesrecht

Het strafprocesrecht omvat de regels die in acht genomen moeten worden vanaf het constateren van een strafbaar feit tot en met de berechting daarvan. Het is geregeld in het Wetboek van Strafvordering (Sv).

Het strafprocesrecht bepaalt in welke gevallen iemand staande gehouden mag worden of aangehouden (gearresteerd) mag worden, maar ook hoelang een verdachte vervolgens voor verhoor op het politiebureau vastgehouden mag worden. Ook bepaalt het in welke gevallen de verdachte op bevel van de (hulp)officier van justitie in verzekering kan worden gesteld. Dat betekent dat de verdachte, voor maximaal drie dagen, op het politiebureau wordt vastgehouden. Als het vermoede misdrijf ernstig genoeg is, bij vluchtgevaar en/of vrees voor herhaling, kan de *rechter-commissaris* op vordering van de officier van justitie bevel tot bewaring geven. De verdachte kan dan voor maximaal tien dagen in het *huis van bewaring* worden vastgezet.

De regels van strafprocesrecht gaan ook over de berechting van de verdachte. De officier van justitie roept de verdachte bij dagvaarding op om op een bepaald tijdstip voor de rechtbank te verschijnen. Een strafzaak moet in eerste aanleg worden berecht door de rechtbank van het gebied waarin het strafbaar feit gepleegd is; overtredingen door de sector kanton, misdrijven door de sector strafrecht.

Tenlaste- legging

De dagvaarding bevat de zogenoemde *tenlastelegging*: hierin staat exact omschrijven voor welk strafbaar feit, op welke datum en in welke plaats gepleegd, de verdachte terecht moet staan. Alleen hetgeen in de tenlastelegging omschreven staat, is voorwerp van berechting.

Nadat de rechter de identiteit van de verdachte heeft geverifieerd, leest de officier van justitie zijn tenlastelegging voor. De rechter of het rechterlijk college ondervraagt de verdachte en eventuele *getuigen en/of deskundigen*. Ook de officier van justitie en, indien ingeschakeld, de advocaat van de verdachte worden in de gelegenheid gesteld nadere vragen te stellen. Als sprake is van een ernstig (gewelds- of zeden)delict, kan over de gevolgen van het misdrijf ook het slachtoffer, c.q. een nabestaande worden gehoord. Deze kan daartoe zelf een verzoek indienen.

Requisitoir

De officier van justitie houdt zijn requisitoir. Daarin draagt hij bewijzen aan om aan te tonen dat verdachte het feit, zoals hem ten laste gelegd, gepleegd heeft. Hij eist een straf van bepaalde hoogte en/of een maatregel en onderbouwt die eis. Mocht het onderzoek tijdens de terechtzitting daartoe aanleiding geven, dan eist hij vrijspraak. De advocaat (of verdachte zelf) reageert op het requisitoir. Verdachte krijgt, als hij dat wenst, het laatste woord. De rechter spreekt vonnis uit of bepaalt wanneer hij dat – uiterlijk veertien dagen na de zitting – zal doen. Na de uitspraak deelt de rechter aan veroordeelde mee binnen welke termijn hij desgewenst hoger beroep kan aantekenen.

De verdachte kan een advocaat machtigen namens hem op te treden, maar de rechter kan de persoonlijke verschijning van de verdachte gelasten. Er bestaat echter geen verplichting om zich door een advocaat te laten bijstaan (behalve bij cassatie). Zoals ook bij civiele procesvoering is het mogelijk om van het grondwettelijk vastgelegde recht op juridische bijstand – in bepaalde omstandigheden – tegen gereduceerd tarief of gratis gebruik te maken.

De kosten, die justitie voor opsporing en berechting van strafbare feiten maakt, komen voor rekening van de Staat.

1.7 Gezondheidsrecht

In dit hoofdstuk is een algemene introductie in het recht gegeven. Daarbij is aangegeven wat recht is, wat de functie van het recht is, hoe het kan worden ingedeeld en waar het uit voortkomt. Bovendien zijn de grondrechten besproken die een algemeen kader aangeven van waaruit het recht is opgebouwd en is ingegaan op de wijze van rechtspleging. Binnen dit stelsel van recht heeft het gezondheidsrecht ook een plaats. De laatste tientallen jaren heeft het zich als een specialisatie in de rechtswetenschap ontwikkeld. Het gezondheidsrecht is echter geen afgebakend geheel en het valt ook niet eenvoudig te categoriseren. Het samenbindende ervan is hierin gelegen dat het op de gezondheidszorg betrekking heeft. Die zorg heeft vele aspecten en deze worden door rechtsregels van verschillende aard beheerst. In de subparagrafen 1.7.1 tot en met 1.7.6 zullen de onderwerpen uit de paragrafen 1.1 tot en met 1.6 nogmaals aan de orde komen, maar daarbij wordt specifiek gekeken naar het gezondheidsrecht. Zodoende wordt het gezondheidsrecht gepositioneerd binnen het recht.

1.7.1 Omschrijving van het gezondheidsrecht

In paragraaf 1.1 is aangegeven dat het recht niet eenvoudig te definiëren is en dat het verschillende betekenissen kan hebben in het spraakgebruik. Ook het gezondheidsrecht is op verschillende manieren beschreven. Een belangrijke omschrijving is die van prof. dr. H.J.J. Leenen. Hij omschrijft het gezondheidsrecht als (Leenen, 2011):

'het geheel van rechtsregels dat betrekking heeft op de zorg voor de gezondheid en de toepassing van overig burgerlijk, bestuurs- en strafrecht in dat verband.'

Het gezondheidsrecht is, zo blijkt uit deze definitie, erg breed. Alle rechtsregels die betrekking hebben op de gezondheidszorg vallen onder het gezondheidsrecht. Die rechtsregels kunnen civielrechtelijk van aard zijn, maar ook straf- of bestuursrechtelijk. Ook de overige rechtsregels uit het burgerlijk, bestuurs- en strafrecht vallen onder het gezondheidsrecht voor zover deze regels binnen de gezondheidszorg worden toegepast. Men noemt het – net als bijvoorbeeld kinderrecht of bouwrecht – een horizontaal specialisme. De Kwaliteitswet zorginstellingen bijvoorbeeld bevat specifieke rechtsregels die betrekking hebben op de gezondheidszorg. Een voorbeeld van een rechtsregel uit het strafrecht die ook wordt toegepast in de gezondheidszorg is art. 307 Sr. Daarin is dood door schuld strafbaar gesteld. Wordt aan een beroepsbeoefenaar in de zorg dood door schuld ten laste gelegd, dan wordt een bepaling uit het strafrecht toegepast in de gezondheidszorg en wordt ook gesproken van gezondheidsrecht.

Rechtsregels

Horizontaal specialisme

TUSSENVRAAG 1.24

Noem zowel een strafrechtelijke als een civielrechtelijke wetsbepaling die relevant is in de gezondheidszorg.

TUSSENVRAAG 1.25

In paragraaf 1.1 is een onderscheid gemaakt tussen subjectief recht, objectief recht en positief recht. Geef van elk item een voorbeeld dat betrekking heeft op het gezondheidsrecht.

1.7.2 Functie van het gezondheidsrecht

De functie van het gezondheidsrecht verschilt niet veel van de functie van het recht zoals besproken in paragraaf 1.2. Het gezondheidsrecht tracht onder meer de rechten van personen in de gezondheidszorg te beschermen. Denk daarbij aan bijvoorbeeld de individuele patiëntenrechten (zie hoofdstuk 5) en de bescherming van gedwongen opgenomen patiënten (hoofdstuk 7). De regels van het gezondheidsrecht trachten echter ook te ordenen. Denk dan bijvoorbeeld aan de Wet toelating zorginstellingen, waarin is bepaald dat zorginstellingen een vergunning moeten hebben om bepaalde zorg te mogen leveren. In die wet is bepaald wanneer die toelating wordt gegeven.

TUSSENVRAAG 1.26

In paragraaf 1.2 werd gesteld dat het recht ook bedoeld kan zijn om bescherming te bieden aan zwakkere partijen. Is dat ook in het gezondheidsrecht aan de orde?

1.7.3 Indelingen van het gezondheidsrecht

In paragraaf 1.3 is beschreven op welke manieren het recht kan worden ingedeeld. De onderscheiden tussen publiek- en privaatrecht, tussen materieel en formeel recht en tussen dwingend en regelend recht kwamen daarbij aan de orde. Deze verschillende indelingen zijn ook van toepassing op het gezondheidsrecht. Zo zijn er in het gezondheidsrecht publiekrechtelijke bepalingen en privaatrechtelijke bepalingen. Een voorbeeld van een publiekrechtelijke regeling is de Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg (Wet BIG). Daarin regelt de overheid onder meer welke beroepen er in de gezondheidszorg erkend worden. Een voorbeeld van een privaatrechtelijke regeling is de geneeskundige behandelingsovereenkomst, die in het Burgerlijk Wetboek is geregeld.

Daarnaast kan ook in het gezondheidsrecht een onderscheid worden gemaakt tussen materieel recht en formeel recht. Het recht van de patiënt op inzage in het medische dossier (art. 7:456 BW) is een voorbeeld van een bepaling van materieel recht. De wijze waarop bij een tuchtcollege een procedure tegen bijvoorbeeld een verpleegkundige wordt gevoerd, is geregeld in formeel rechtelijke bepalingen. Deze zijn neergelegd in de Wet BIG (artt. 65 en 66). Een laatste onderscheid is dat tussen dwingend recht en regelend recht. Dit onderscheid is minder sterk aanwezig in het gezondheidsrecht. Veel regels zijn namelijk van dwingend recht. Dat staat bijvoorbeeld in art. 7:468 BW, waarin is bepaald dat van de patiëntenrechten die in het BW zijn geregeld niet ten nadele van de patiënt kan worden afgeweken. Een voorbeeld van regelend recht in het gezondheidsrecht is de regeling bij vertegenwoordiging van wilsonbekwamen. Voordat iemand wilsonbekwaam wordt, kan hij iemand aanwijzen die als vertegenwoordiger zal optreden. Is er niets geregeld, dan bepaalt de wet wie in aanmerking komen als vertegenwoordiger (art. 7:465 lid 3 BW).

1.7.4 Bronnen van het gezondheidsrecht

Als bronnen van het gezondheidsrecht gelden uiteraard dezelfde bronnen als in paragraaf 1.4 besproken: wetgeving, verdragen en rechtspraak. Het gezondheidsrecht kent civielrechtelijke, strafrechtelijke en bestuursrechtelijke bepalingen. De relatie tussen de patiënt en zijn hulpverlener wordt in Nederland bijvoorbeeld juridisch bepaald door het civiele recht, terwijl de beroepsfouten die de hulpverlener maakt strafrechtelijke gevolgen kunnen hebben; de beroepen- en organisatiewetgeving is bestuursrechtelijk bepaald.

Verdragen

Internationale regels en verdragen spelen eveneens een rol. Belangrijke verdragen zijn bijvoorbeeld de Universele verklaring van de rechten van de mens en het Verdrag inzake de rechten van het kind. Het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mensen en de fundamentele vrijheden (EVRM) is ook van groot belang voor het Nederlandse gezondheidsrecht. Dat verdrag bevat bijvoorbeeld een verbod op een onmenselijke of vernederende behandeling, het recht op een eerlijk proces en het recht op privéleven.

Ook in het gezondheidsrecht is jurisprudentie een belangrijke bron van het recht. Het tuchtrecht speelt daarin een bijzondere rol omdat het normen voor de beroepsuitoefening in de gezondheidszorg opstelt en uitlegt. Daarnaast spelen ook de uitspraken van andere rechtsprekende collegies een belangrijke rol: denk aan het Europees Hof voor de Rechten van de Mens

(EHRM), de rechtbanken, de Geschillencommissie zorginstellingen en klachtencommissies.

In het gezondheidsrecht spelen richtlijnen van de organisaties van beroepsbeoefenaren een belangrijke rol. Dit wordt ook wel zelfregulering genoemd.

Zelfregulering

1

TUSSENVRAAG 1.27

Geef aan in welk deel (welk Boek, welke titel en welke afdeling) van het BW de geneeskundige behandelingsovereenkomst is geregeld.

TUSSENVRAAG 1.28

Zoek op de website van Nu '91 een voorstel van zelfregulering.

1.7.5 Grondrechten en het gezondheidsrecht

In subparagraaf 1.7.4 werd al kort het EVRM genoemd als rechtsbron in het gezondheidsrecht. In het EVRM zijn verschillende mensenrechten opgenomen die van belang zijn voor het gezondheidsrecht. Het recht op leven (art. 2), het verbod van een onmenselijke of vernederende behandeling (art. 3), het recht op vrijheid (art. 5) en het recht op privacy en familie- en gezinsleven (art. 8) zijn in dit kader belangrijke bepalingen.

EVRM

In de Grondwet zijn grondrechten opgenomen. Deze werden in paragraaf 1.5 al besproken. Binnen het gezondheidsrecht zijn de volgende van deze grondrechten in het bijzonder relevant: het recht op een gelijke behandeling en het verbod op discriminatie (art. 1 GW), het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer (art. 10 GW), het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam (art. 11 GW) en het recht op gezondheidszorg (art. 22 GW).

Grondwet

1.7.6 Rechtspleging en het gezondheidsrecht

Paragraaf 1.6 gaat over rechtspleging. Daarin is besproken wat rechtspleging inhoudt en dat zij kan worden opgedeeld in de wijze waarop de rechterlijke macht is ingericht en de wijze waarop een procedure wordt gevoerd. Deze regels gelden ook voor het gezondheidsrecht. Een procedure rond een schadeclaim na een verkeerde behandeling (een civielrechtelijke claim) zal op dezelfde wijze worden gevoerd als elke andere civielrechtelijke procedure. Datzelfde geldt voor strafrechtelijke procedures en zaken die voor de bestuursrechter verschijnen.

Specifiek voor de gezondheidszorg bestaat het wettelijke tuchtrecht. De wijze waarop dat georganiseerd is en hoe een procedure gevoerd wordt, komt in hoofdstuk 2 aan de orde. Een andere rechtsprekende instantie die specifiek binnen de gezondheidszorg werkzaam is, is het Scheidsgerecht Gezondheidszorg. Het Scheidsgerecht doet bindend uitspraak in geschillen tussen aangesloten instellingen, samenwerkingsverbanden en beroepsbeoefenaren in de gezondheidszorg. Het Scheidsgerecht is niet specifiek in de wet geregeld. De bevoegdheid van het Scheidsgerecht tot geschillenbehandeling wordt tussen partijen overeengekomen. Dat gebeurt bijvoorbeeld in een toelatings- of arbeidsovereenkomst of in een cao.

Tuchtrecht

Scheidsgerecht
Gezondheidszorg

Een ander voorbeeld van een rechtsprekende instantie specifiek voor de gezondheidszorg is de Geschillencommissie Zorginstellingen. Aan de commissie kunnen geschillen worden voorgelegd waarbij er schade is geleden tot en met een bedrag van €5.000. Hogere schades kunnen tot nu toe niet aan de commissie worden voorgelegd maar er zijn wel plannen in die richting. De zorginstelling waar de schade is geleden, dient geregistreerd te

Geschillen-
commissie
Zorg-
instellingen

zijn bij de Geschillencommissie. In subparagraaf 2.1.4 wordt nader op de Geschillencommissie ingegaan.

Samenvatting

Recht is niet eenvoudig te definiëren. In het spraakgebruik heeft het woord verschillende betekenissen. Zo kan iemand ergens recht op hebben, maar wordt het woord ook gebruikt om het geheel van rechtsregels aan te duiden. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen subjectief recht en objectief recht. Een subjectief recht is een recht dat iemand, een subject, heeft ten opzichte van een ander. Met objectief recht wordt bedoeld het geheel aan rechtsregels en wetten. Het objectieve recht dat op een bepaald moment in een bepaald land geldt, wordt ook wel positief recht genoemd.

De functie van het recht is om de maatschappij te ordenen en regels te stellen voor het geval er conflicten ontstaan tussen personen. Het positieve recht kan op verschillende wijze worden ingedeeld. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen publiekrecht en privaatrecht, tussen materieel recht en formeel recht, en tussen dwingend en regelend recht.

Het is van belang te weten welke regels op een bepaald moment in een bepaalde omgeving gelden. Mensen moeten weten waar ze aan toe zijn en waaraan ze zich moeten houden. Daarom moet duidelijk zijn uit welke 'bronnen' het recht voortkomt. Van oudsher worden de wet, het verdrag en de rechtspraak als bronnen van het recht aangeduid. Het is belangrijk te weten hoe een wet tot stand komt. Een wet is afkomstig van de regering en het parlement gezamenlijk, een AMvB van de regering alleen en een ministeriële regeling/verordening van één of meer afzonderlijke minister(s).

Grondrechten zijn fundamentele mensenrechten, ze vormen een belangrijke leidraad in het staatsbestel; ze zijn in de Grondwet vastgelegd. Er kan een onderscheid worden gemaakt tussen klassieke grondrechten en sociale grondrechten.

Geschillen over het recht kunnen aan een rechterlijke instantie worden voorgelegd. In Nederland kan dat op drie niveaus: bij de rechtbank, het gerechtshof en de Hoge Raad. Dit wordt ook de rechterlijke organisatie genoemd.

Binnen dit stelsel van recht heeft het gezondheidsrecht ook een plaats. Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw heeft het zich als een specialisatie in de rechtswetenschap ontwikkeld. Het samenbindende ervan is hierin gelegen, dat het op de gezondheidszorg betrekking heeft. Men noemt het – net als bijvoorbeeld kinderrecht of bouwrecht – een horizontaal specialisme. Rond het thema gezondheidszorg beweegt het zich dwars door verschillende rechtsgebieden heen.

Studie-eindvragen

-
- 1.1** Zoek art. 4 lid 1 Wet BIG op. Welke recht vloeit uit deze bepaling voort voor degene die in een register staat ingeschreven? Is dit een recht in subjectieve zin of een recht in objectieve zin?
 - 1.2** Bestaan er regels van objectief recht die niet tevens recht in positieve zin zijn? Hoe komt dat en kun je een voorbeeld bedenken?
 - 1.3** Kent de Europese Unie ook positief recht?
 - 1.4** Zoek minimaal drie wetten op die onder het gezondheidsrecht vallen en geef kort aan wat ze regelen.
 - 1.5** Valt het gezondheidsrecht onder het strafrecht, het civiel recht of het publiekrecht?
 - 1.6** Waarom denk je dat gewoonterecht in het strafrecht niet als rechtsbron kan dienen?
 - 1.7** Leg uit wat een novelle is. Wat is het doel van een novelle?
 - 1.8** Waarom verschilt het burgerlijkprocesrecht van het bestuursprocesrecht?
 - 1.9** Zijn de bepalingen in Boek 7, titel 7, afdeling 5 BW van dwingend recht?
 - 1.10** Lees art. 36a lid 6 Wet BIG. Wat is het doel van deze bepaling? Hoe wordt de procedure die in dat lid wordt beschreven ook wel genoemd?
 - 1.11** Bezoek www.denederlandsegrondwet.nl en zoek op wat 'trias politica' inhoudt, door wie het bedacht is en in welk boek het beschreven is.
-

